LUONTOPANEELIN LAUSUNTO KOSKIEN YMPÄRISTÖVEROTUSTA

Luontopaneeli kiittää valtiovarainvaliokunnan verojaostoa lausuntopyynnöstä koskien ympäristöverotusta.

Luontopääoma on tärkein kansallisvarallisuuden laji, ja siihen nojaa nykyisen ja kaikkien tulevien sukupolvien hyvinvointi. Luontopääoman vaalimiseksi on tärkeää, että ihmistoiminnan luontovaikutukset tunnistetaan. Vaikutusten tunnistamisen kautta tulee haitallisia vaikutuksia vähentää ja positiivisia vaikutuksia lisätä.

Päätöksenteossa luontovaikutuksia voidaan tunnistaa ja niihin vaikuttaa tuomalla luontovaikutukset läpileikkaavaksi teemaksi kaikkeen lainsäädännön valmisteluun, talousarvioiden tekoon (vihreän budjetoinnin periaatteita noudattaen) ja kansantalouden kirjanpitoon (ekosysteemitilinpidon laajentaminen).

Ihmistoiminnan haitallisia luontovaikutuksia voidaan pienentää ja positiivisia vaikutuksia lisätä lainsäädännön, kannustimien ja ympäristöverotuksen keinoin. Yhteiskunnallisen päätöksenteon tulisi ohjata toimijoita ehkäisemään ympäristölle koituvia haittoja eli noudattamaan lievennyshierarkiaa. Lievennyshierarkian mukaan haittoja ensisijaisesti vältetään, minkä jälkeen jäljelle jääviä haittoja lievennetään ja viimekädessä kompensoidaan.

Yleinen ohjenuora ympäristöpolitiikan suunnitteluun on aiheuttaja maksaa-periaate. Aiheuttaja maksaa -periaate tarkoittaa, että ympäristöhaitan aiheuttaja, oli kyseessä suora tai epäsuora vaikutus, vastaa haitan korjaamisesta ja kustannuksista. Se laajentaa perinteistä saastuttaja maksaa -periaatetta huomioimalla myös toimintojen tai päätösten välilliset vaikutukset ympäristöön, luontoon ja luonnon monimuotoisuuteen. Tavoitteena on varmistaa, että ihmistoiminnan – tuotannon ja kulutuksen – ympäristövaikutukset huomioidaan tasapainoisesti ja että kaikki ympäristöhaittojen aiheuttajat kantavat vastuunsa. Aiheuttaja maksaa periaatteen soveltaminen ohjaa toimijoita välttämään ympäristöhaittoja ja ohjaa kestävää kehitystä edistävään toimintaan.

Luontohaittamaksu ja maankäytön muutosmaksu ovat veroluonteisia ohjauskeinoja maankäytön ja muun luontoon vaikuttavan toiminnan ohjaamiseksi luontoa ja ympäristöä vähemmän kuormittavaksi. Maankäytön muutosmaksun lainsäädäntöä on jo valmisteltu ja sen tavoitteena on ollut etenkin metsäkadon hillintä. Luontohaittamaksu voisi toimia vaihtoehtona tai lisäisenä maankäytön muutosmaksulle.

Luontohaittamaksujen tarkoituksena olisi ohjata rakentamista alueille, joilla investointien alle jäisi mahdollisimman vähän luontoarvoja, ja sen tulisi kohdentua muuhunkin luontoa heikentävään toimintaan kuin vain luonnon kannalta radikaaleihin maankäytön muutoksiin. Luontohaittamaksun käyttöönotolla valtio kykenisi kannustamaan haittojen välttämiseen, mikä osaltaan tukisi mm. EU:n ennallistamisasetuksen toimeenpanoa.

Merkittävin ohjausvaikutus luontopääoman säilyttämiseksi saataisiin ohjauskeinoilla, joista luonnolle haitallisesta toiminnasta kerätyt verot ja maksut palautetaan ja investoidaan takaisin luontopääomaan. Kompensaatiovelvoite luonnon tilaa heikentävälle toiminnalle olisi yksi tällainen ohjauskeino. Se ei estä taloudellista toimintaa, mutta luomalla kustannusvastuun haitan aiheuttajille se kannustaisi noudattamaan lievennyshierarkiaa ja hakemaan vaihtoehtoja, jotka ehkäisevät luontohaittoja. Mikäli haitan välttäminen ei onnistu, hyvityksiä voisi hankkia luonnonarvomarkkinoilta.

Luonnonarvomarkkinat ovat vasta kehitteillä, ja mahdollinen siirtymävaiheen ratkaisu voisi olla järjestely, jossa toimija voisi vapaaehtoisesti valita ekologisen kompensaation maankäytön

muutosmaksun sijaan mikäli sopivia kohteita on saatavilla. Tällainen järjestely myös vauhdittaisi luonnonarvomarkkinoiden kehittymistä.

Poistamalla valtion taloudellinen tuki ympäristöä heikentäviltä toiminnoilta voidaan kohentaa sekä ilmaston ja luonnon tilaa että valtiontaloutta. Suorien haitallisten yritystukien lisäksi on tärkeää tunnistaa epäsuorat ilmaston ja luonnon tilaa heikentävät tuet, joihin lukeutuu erilaisia verotukia sekä muun muassa maa- ja metsätalouden tukia. Ympäristölle haitalliseksi verotueksi voidaan laskea tilanne, jossa verovelvollisella on oikeus vähentää tuloistaan niiden hankkimisesta ja säilyttämisestä johtuneet menot, kun tulonhankkimismeno syntyy ilmastolle ja luonnolle haitallisesta toiminnasta. Haitallisina verotukina voidaan pitää esimerkiksi metsäojituksen ja metsäteiden rakentamisen verovähennysoikeutta ja puunpolton verotukea.

Verotusta muutettaessa on tärkeää varmistaa, että uudistus koetaan reiluna. Toimijoiden sitoutumista voidaan vahvistaa kutsumalla heitä mukaan yhteistyöhön ja suunnitteluprosessiin. Tanskassa on laadittu yhteiskuntasopimus (kolmikantasopimus) maatalouden kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi, johon kaikki osapuolet ovat sitoutuneet. Sopimus sisältää veroja, kannustimia ja investointeja, ja sen avulla on saavutettu konsensus sekä yhteisymmärrys toimijoiden kesken. Tanskan kolmikantamallin onnistumisia voitaisiin hyödyntää myös Suomen luontopolitiikan suunnittelussa ja soveltaa erilaisiin konteksteihin.

Luontopaneelin lausunnon ovat laatineet Kari Hyytiäinen ja Outi Silfverberg